СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ „Д. А. ЦЕНОВ“ – СВИЩОВ

СЪЮЗ НА УЧЕНИТЕ В БЪЛГАРИЯ – КЛОН СВИЩОВ

Международна научна конференция

ПРОБЛЕМИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ПРЕД ИКОНОМИЧЕСКИТЕ НАУКА И ОБРАЗОВАНИЕ ПРЕЗ XXI ВЕК

Свищов, 22 ноември 2024 г.

Сборник с доклади

Конференцията е посветена на 80 години от създаването на Съюза на учените в България

Академично издателство „Ценов“
Свищов
2024

СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ „Д. А. ЦЕНОВ“ – СВИЩОВ

СЪЮЗ НА УЧЕНИТЕ В БЪЛГАРИЯ – КЛОН СВИЩОВ

Международна научна конференция

ПРОБЛЕМИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ПРЕД ИКОНОМИЧЕСКИТЕ НАУКА И ОБРАЗОВАНИЕ ПРЕЗ XXI ВЕК

Свищов, 22 ноември 2024 г.

Сборник с доклади

Конференцията е посветена на 80 години от създаването на Съюза на учените в България

Академично издателство „Ценов“
Свищов
2024

ПРОГРАМЕН КОМИТЕТ

Доц. д-р Марин Маринов – Ректор на СА „Д. А. Ценов“ – Свищов
Проф. д.б.н. Диана Петкова – Председател на Съюза на учените в България
Проф. д-р Атанас Атанасов – Зам. ректор „Научноизследователска дейност и развитие на кадрите“ на СА „Д. А. Ценов“
Доц. д-р Красимира Славева – Председател СУБ – клон Свищов

ОРГАНИЗАЦИОНЕН КОМИТЕТ

Доц. д-р Христо Сирашки
Доц. д-р Пепа Стойкова
Доц. д-р Любка Илиева
Гл. ас. д-р Зоя Иванова

РЕДАКЦИОНЕН СЪВЕТ

Председател:
Проф. д-р Атанас Атанасов
Членове:
Проф. д-р Анета Денева
Доц. д-р Красимира Славева
Доц. д-р Христо Сирашки
Доц. д-р Пепа Стойкова
Доц. д-р Любка Илиева
Доц. д-р Пламен Петков
Доц. д-р Галина Чиприянова
Full Professor Carlos Coelho, PhD
Full Professor Jan Polowczyk, PhD
Full Professor Тадија Ђукић, PhD
Assoc. Prof. Tatiana Manasterska, PhD

НАУЧНИ СЕКРЕТАРИ

Доц. д-р Любка Илиева
Гл. ас. д-р Зоя Иванова
Гл. ас. д-р Асен Божиков

Публикуваните материали са рецензирани. Авторите носят отговорност за съдържанието на материалите, изразените мнения, използваните данни, цитираните източници и езиковото оформление на текстовете.

ISBN 978-954-23-2522-2 - Печатно
ISBN 978-954-23-2523-9 - Онлайн

СЪДЪРЖАНИЕ

ИКОНОМИКС, ФИНАНСИ, ЗАСТРАХОВАНЕ, СОЦИАЛНО ДЕЛО

ОБЕКТ, ЦЕЛ И РЕЗУЛТАТИ ОТ НАУЧНИТЕ ИЗСЛЕДВАНИЯ НА СЪВРЕМЕННОТО НАЦИОНАЛНО СТОПАНСТВО
Проф. д.ик.н Росица Чобанова **7**

КОНЦЕПТУАЛНА РАМКА НА ЕНЕРГИЙНАТА СИГУРНОСТ
Проф. д-р Андрей Захариев, докт. Илиан Илчев **15**

PARALLEL ANALYSIS OF THE INVESTMENT ATTRACTIVENESS OF THE LARGE LISTED COMPANIES FROM THE TOURISM SECTOR
Prof. Stefan Simeonov, PhD, PhD student Alexey Gudev **22**

МОДЕЛЪТ ЗА АНАЛИЗ „ДЮ ПОНТ“ КАТО ВЪЗМОЖНОСТ ЗА ОЦЕНКА НА ДЕЙНОСТТА НА ЖИВОТОЗАСТРАХОВАТЕЛНИТЕ ДРУЖЕСТВА В БЪЛГАРИЯ
Доц. д-р Венцислав Василев **32**

ЗА ЛИПСВАЩАТА ВРЪЗКА МЕЖДУ ДАНЪЧНАТА АВТОНОМНОСТ НА ОБЩИНИТЕ И МЕСТНАТА СТОПАНСКА АКТИВНОСТ
Доц. д-р Людмил Найденов **41**

ВЛИЯНИЕ НА НАРАСТВАЩАТА ПРОДЪЛЖИТЕЛНОСТ НА ЖИВОТ НА ЕВРОПЕЙСКИТЕ ГРАЖДАНИ ВЪРХУ ДЪЛГОСРОЧНИТЕ ГРИЖИ
Доц. д-р Николай Нинов **49**

ПАЗАРНИ ОСОБЕНОСТИ НА ПРОМЯНАТА НА УЧАСТИЕТО НА ОСИГУРЕНИТЕ ЛИЦА ВЪВ ФОНДОВЕТЕ ЗА ДОПЪЛНИТЕЛНО ДОБРОВОЛНО ПЕНСИОННО ОСИГУРЯВАНЕ В БЪЛГАРИЯ
Доц. д-р Пламен Йорданов, гл. ас. д-р Маргарита Николова **58**

ПРОБЛЕМИ В РАЗВИТИЕТО НА ЗАСТРАХОВАНЕТО „КАСКО НА МПС“ НА БЪЛГАРСКИЯ ЗАСТРАХОВАТЕЛЕН ПАЗАР
Доц. д-р Румен Ерусалимов **66**

РОЛЯТА НА ВИСШЕТО ИКОНОМИЧЕСКО ОБРАЗОВАНИЕ ЗА ФОРМИРАНЕТО И ПОВИШАВАНЕТО НА ЗАСТРАХОВАТЕЛНАТА ГРАМОТНОСТ
Гл. ас. д-р Анелия Панева **73**

АНАЛИТИЧЕН ПРЕГЛЕД НА ТОП 10 НА HEALTHTECH СТАРТЪПИТЕ В БЪЛГАРИЯ (СПОРЕД КЛАСАЦИИТЕ НА TRACXN)
Гл. ас. д-р Валентина Нинова 80

РАЗВИТИЕ И СЪСТОЯНИЕ НА ОСИГУРЯВАНЕТО В УНИВЕРСАЛЕН ПЕНСИОНЕН ФОНД В БЪЛГАРИЯ
Гл. ас. д-р Йордан Йорданов 91

ПАЗАРЪТ НА ТРУДА И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВАТА ПРЕД УМЕНИЯТА НА РАБОТНАТА СИЛА
Гл. ас. д-р Таня Илиева 100

СТРЕС ТЕСТ НА ПУБЛИЧНИ ПРЕДПРИЯТИЯ ЧРЕЗ ALTMAN'S Z-SCORE МОДЕЛ
Ас. д-р Силвия Заркова 105

АНАЛИЗ НА СТРУКТУРАТА НА СОБСТВЕНИЯ КАПИТАЛ НА БАНКОВИЯ СЕКТОР В КОНТЕКСТА НА РЕГУЛАТОРНИТЕ ИЗИСКВАНИЯ БАЗЕЛ III
Д-р Беатрис Любенова 111

СОЦИАЛНО-ИКОНОМИЧЕСКИ ПАРАМЕТРИ НА ТРАНСПОРТНИЯ СЕКТОР - СРАВНИТЕЛЕН АНАЛИЗ
Докт. Васил Василев 123

ШОКОВИ ВЪЗДЕЙСТВИЯ НА ПАНДЕМИЯТА ВЪРХУ ОТРАСЛИ НА ИКОНОМИКАТА В БЪЛГАРИЯ И ЕС – ЕМПИРИЧНИ СВИДЕТЕЛСТВА
Докт. Горян Милев 131

ИКОНОМИЧЕСКИ ПОКАЗАТЕЛИ И ЕВОЛЮЦИЯ НА ДАНЪЧНАТА ОСНОВА В АГРАРНИЯ СЕКТОР В БЪЛГАРИЯ – ЕМПИРИЧНИ СВИДЕТЕЛСТВА
Докт. Ивайло Здравков 141

СЪСТОЯНИЕ НА ГЛОБАЛНИЯ ПАЗАР НА НЕДВИЖИМИ ИМОТИ - ТЕНДЕНЦИИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА
Докт. Пламен Илиев 150

ИКОНОМИЧЕСКИ ОСНОВАНИЯ ЗА ДЪРЖАВНАТА НАМЕСА: МОДЕЛИ ЗА ИНТЕРВЕНЦИЯ И COVID-19
Докт. Станислав Младенов 159

РЕГИОНАЛНА КОНВЕРГЕНЦИЯ И ДИВЕРГЕНЦИЯ НА ЦЕНОВИТЕ РАВНИЩА НА НЕДВИЖИМИТЕ ИМОТИ В БЪЛГАРИЯ: ДИНАМИКА И ТЕНДЕНЦИИ
Докт. Цондю Цондев 169

СЧЕТОВОДСТВО, КОНТРОЛ, АНАЛИЗ, СТАТИСТИКА

ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА СЧЕТОВОДНО ОТЧИТАНЕ НА СПЕЦИФИЧНИТЕ ПРИХОДИ В ПЕНСИОННООСИГУРИТЕЛНИТЕ ДРУЖЕСТВА
Проф. д-р Атанас Атанасов 183

NEAR-EXACT DISTRIBUTIONS AND FINITE FORM REPRESENTATIONS: PROBLEMS THEY CAN SOLVE
Full Professor, Ph.D. & Hab., Carlos A. Coelho 190

НОРМАТИВНАТА РЕГЛАМЕНТАЦИЯ ОТНОСНО ОПОВЕСТЯВАНЕТО НА НЕФИНАНСОВА ИНФОРМАЦИЯ КАТО ПРЕДПОСТАВКА ЗА НАДЕЖДНА ОЦЕНКА НА УСТОЙЧИВОТО РАЗВИТИЕ НА БАНКИТЕ
Доц. д-р Венцислав Вечев 198

SUSTAINABILITY REPORTING CHALLENGES IN THE CONTEXT OF CHANGES IN ACCOUNTING LEGISLATION
Assoc. Prof. Galina Chipriyanova, PhD,
Assoc. Prof. Mihail Chipriyanov, PhD 204

ПРОБЛЕМИ И ПЕРСПЕКТИВИ ПРИ ОБУЧЕНИЕТО ПО СЧЕТОВОДСТВО В СЪВРЕМЕННИТЕ УСЛОВИЯ
Доц. д-р Галя Иванова-Кузманова 211

ПРОБЛЕМИ ПРИ ОТЧИТАНЕ НА ПРИХОДИТЕ И РАЗХОДИТЕ ПО ДОГОВОРИ ЗА СТРОИТЕЛСТВО
Доц. д-р Диана Крумова 218

COMPARATIVE ANALYSIS OF FINANCIAL INCLUSION IN ROMANIA, BULGARIA, AND THE REPUBLIC OF MOLDOVA THROUGH THE FINANCIAL INCLUSION INDEX OF TRADITIONAL AND FINTECH SERVICES
Assoc. Prof. Eduard Hîrbu, PhD, Hîrbu Ana 226

ИКОНОМИЧЕСКИ РАЗЛИЧИЯ И НЕРАВЕНСТВА МЕЖДУ СЕВЕРНА И ЮЖНА БЪЛГАРИЯ
Доц. д-р Красимира Славева..... 235

СТАТИСТИЧЕСКИ АНАЛИЗ НА СЕЗОННИТЕ КОЛЕБАНИЯ В ПОСЕЩЕНИЯТА НА БЪЛГАРСКИ ГРАЖДАНИ В ЧУЖБИНА
Доц. д-р Пламен Петков, докт. Пламена Колева 247

ДОКЛАДВАНЕ НА УСТОЙЧИВОСТТА НА БИЗНЕСА – СЪДЪРЖАНИЕ И АКТУАЛНИ НАСОКИ НА ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ
Доц. д-р Радосвета Кръстева-Христова 257

ПОЗИЦИОНИРАНЕ НА ПРИЕМА НА СТУДЕНТИ ПО АДМИНИСТРАЦИЯ И УПРАВЛЕНИЕ И ИКОНОМИКА ЗА УЧЕБНАТА 2023 – 2024 ГОДИНА В Р БЪЛГАРИЯ
доц. д-р Росица Колева 266

УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ НА ОДИТОРСКИТЕ УСЛУГИ В УСЛОВИЯТА НА ДИГИТАЛНА ТРАНСФОРМАЦИЯ
Доц. д-р Силвия Костова 272

ОБЕЗЦЕНКА НА ВЗЕМАНИЯТА ОТ ПРОДАЖБИ В ПРЕДПРИЯТИЯТА
Доц. д-р Слави Генов 280

ВЛИЯНИЕ НА ДАНЪЧНИТЕ НЕСЪОТВЕТСТВИЯ ВЪРХУ ФИСКАЛНАТА СТАБИЛНОСТ
Гл. ас. д-р Жельо Желев 288

ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА И ПОСЛЕДИЦИ ОТ ПРИЛАГАНЕТО НА МЕЖДУНАРОДНИЯ СТАНДАРТ ЗА ФИНАНСОВО ОТЧИТАНЕ 9 В МУЛТИНАЦИОНАЛНИТЕ КОРПОРАЦИИ: СРАВНИТЕЛЕН АНАЛИЗ
Гл. ас. д-р Кирил Димитров 296

ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВАТА ПРЕД ОБРАЗОВАНИЕТО ПО СЧЕТОВОДСТВО В КОНТЕКСТА НА ДИГИТАЛИЗАЦИЯТА
Гл. ас. д-р Ралица Данчева 302

НЕЗАВИСИМОСТТА НА ОДИТНИТЕ КОМИТЕТИ И ВЪТРЕШНИЯ ОДИТ В ПУБЛИЧНИЯ СЕКТОР В БЪЛГАРИЯ
Докт. Румен Гъбов 308

АНАЛИЗ НА КЛЮЧОВИ АСПЕКТИ ОТ ОРГАНИЗАЦИОННАТА СТРУКТУРА НА НАЦИОНАЛНИЯ СТАТИСТИЧЕСКИ ИНСТИТУТ
Докт. Цветозария Гатева 316

МЕНИДЖМЪНТ, МАРКЕТИНГ, МЕЖДУНАРОДНИ ОТНОШЕНИЯ, ПЛАНИРАНЕ, ИНФОРМАЦИОННИ ТЕХНОЛОГИИ

DIGITAL THREAT ANALYSIS
Professor Serghei Ohrimenco DSc, Associate Professor Lucia Gujuman, PhD, Valeriu Cernei 329

ДИГИТАЛИЗАЦИЯ НА ПОДБОРА НА ЧОВЕШКИ РЕСУРСИ В БЪЛГАРСКИТЕ ПРЕДПРИЯТИЯ
Проф. д-р Галина Захариева, докт. Маргарита Николова 336

GENERATION Z IN POLAND AND BULGARIA: CORE VALUES AND LIFE PRIORITIES
Prof. UEP. dr hab. Dariusz Nowak, Assist. Prof. Aleksandar Lichev, PhD, Szymon Nowak..... 344

СЪВРЕМЕННОТО УПРАВЛЕНИЕ НА МАРКЕТИНГОВИЯ ПЕРСОНАЛ – СПЕЦИФИКА И ПРОБЛЕМНИ АСПЕКТИ
Доц. д-р Ваня Григорова 352

ИНТЕЛИГЕНТНА СПЕЦИАЛИЗАЦИЯ И РАБОТА В МРЕЖИ
Доц. д-р Евелина Парашкевова, Доц. д-р Маргарита Шопова..... 360

POSITIVE ASPECTS AND CHALLENGES OF GENERATIVE ARTIFICIAL INTELLIGENCE APPLICATIONS
Assoc. Prof. Natalia Marinova, PhD..... 368

УСТОЙЧИВО ВНЕДРЯВАНЕ НА ОБУЧЕНИЕ ПО ПРОЕКТ №: 2022-1-BG01-KA220-VET-000089399 „ПРЕДОСТАВЯНЕ НА ВЪЗМОЖНОСТ НА МСП В СЕКТОРА ХОРЕКА ЗА ЕФЕКТИВНО УСВОЯВАНЕ НА ЗНАНИЯ И ИНСТРУМЕНТИ ЗА ИЗКУСТВЕН ИНТЕЛЕКТ (HORECA 5.0)“
Доц. д-р Христо Сирашки..... 375

ИНТЕРЕСИ И МОТИВАЦИОННИ НАГЛАСИ ПРЕЗ ПОГЛЕДА НА МЕНИДЖЪРА
Гл. ас. д-р Десислава Алексиева..... 382

РОЛЯТА НА СОЦИАЛНИТЕ МЕДИИ В СЪВРЕМЕННАТА ИКОНОМИКА: ПЕРСПЕКТИВИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ЗА БИЗНЕСА
Гл. ас. д-р Кремена Маринова-Костова 388

ОСОБЕНОСТИ НА МЕЖДУЛИЧНОСТНИТЕ КОНФЛИКТИ В ОРГАНИЗАЦИИТЕ И ТЯХНОТО РАЗРЕШАВАНЕ
Гл. ас. д-р Милен Динков..... 396

СЪЩНОСТ И ОСНОВНИ ХАРАКТЕРИСТИКИ НА ОТВОРЕНИТЕ ИНОВАЦИИ
Гл. ас. д-р Юлиян Господинов..... 404

ИЗКУСТВЕНИЯТ ИНТЕЛЕКТ В УПРАВЛЕНИЕТО НА ПЪТЯ НА КЛИЕНТА
Ас. д-р Стелиана Василева 412

PROTECTION OF DOCUMENT-CENTRIC SYSTEMS FROM DIGITAL THREATS
Assistant Ghenadie Belinschi 420

ИМПЛЕМЕНТИРАНЕ НА ИЗКУСТВЕН ИНТЕЛЕКТ В ГЪВКАВА МЕТОДОЛОГИЯ (SCRUM) НА УПРАВЛЕНИЕ НА ПРОЕКТИ ЗА УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ
Д-р Андрей Йорданов 426

ИКОНОМИКА НА ОТРАСЛИТЕ

УСТРОЙСТВО НА ЗЕМЕДЕЛСКИТЕ ТЕРИТОРИИ – ОСОБЕНОСТИ, РЕГЛАМЕНТИ, ПРОБЛЕМИ
Проф. д-р Гена Велковска 437

КОНЦЕПТУАЛЕН МОДЕЛ ЗА УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ НА СЕЛСКИТЕ ТЕРИТОРИИ В БЪЛГАРИЯ
Проф. д-р Марина Николова..... 446

AN ANALYSIS OF THE CURRENT STATE AND DEVELOPMENT CHALLENGES OF RETAIL AND WHOLESALE BUSINESSES IN UKRAINE
Prof., Doctor of Economics, Olena Khadzhynova, Assoc. Prof., Candidate of Economic Sciences, Larysa Kapranova, Ph. D., Roman Sharanov 456

НЯКОИ ПРАВНИ И ПРАКТИЧЕСКИ АСПЕКТИ ПРИ МЕНИДЖМЪНТА НА СТОПАНСКИТЕ ДВОРОВЕ
Доц. д-р Валери Велковски..... 462

ПРОБЛЕМИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ПРЕД ЕВРОПЕЙСКИЯ АГРАРЕН СЕКТОР
Доц. д-р Виолета Блажева **473**

ЕКО-ЕФЕКТИВНИ СТРАТЕГИИ
Доц. д-р Елена Йорданова **478**

INNOVATION AND INDUSTRY 5.0 – SOME CONNECTIONS AND OPPORTUNITIES
Assoc. Prof., Iskra Panteleeva, PhD **483**

OPPORTUNITIES FOR INDUSTRIAL BUSINESS DEVELOPMENT THROUGH TECHNOLOGICAL INNOVATIONS
Assoc. Prof. Iskra Panteleeva, PhD, PhD Student Kalin Borisov **491**

ПРОМОТИРАНЕ НА ТУРИСТИЧЕСКАТА ДЕСТИНАЦИЯ ЧРЕЗ ДИГИТАЛНИ ИНОВАЦИИ
Доц. д-р Любка Илиева **499**

ЛОГИСТИЧНОТО ПОВЕДЕНИЕ НА ФИРМАТА, ОРГАНИЗА-ЦИОННАТА ИДЕНТИФИКАЦИЯ И ПРЕДПРИЕМАЧЕСКАТА АКТИВНОСТ НА БЪЛГАРСКИТЕ ПИВОВАРНИ ПРЕДПРИЯТИЯ
Доц. д-р Сергей Найденов **506**

ПРОУЧВАНЕ НА РЕЛАЦИЯТА МЕЖДУ ДИГИТАЛНИТЕ УМЕНИЯ ЗА ПАЗАРУВАНЕ И РАЗПОЛАГАЕМИТЕ ДОХОДИ НА ПОТРЕБИТЕЛИТЕ В БЪЛГАРИЯ
Доц. д-р Симеонка Петрова **516**

ИКОНОМИЧЕСКАТА СОЦИОЛОГИЯ В КОНТЕКСТА НА ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВАТА ПРЕД ИКОНОМИЧЕСКОТО ОБРАЗОВАНИЕ ПРЕЗ 21 ВЕК
Гл. ас. д-р Ваня Ганева **522**

TRANSFORMATION OF CONSUMER ONLINE PURCHASING BEHAVIOUR IN THE EUROPEAN UNION
Head Assist. Prof. Zoya Ivanova, PhD **529**

METHODS FOR GENERATING INNOVATIONS IN BULGARIAN ENTERPRISES
Head Assist. Prof. Ivaylo Kostov, Ph.D. **537**

РОЛЯ НА ПРЕДПРИЕМАЧЕСТВОТО ЗА УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ НА СЕЛСКИЯ ТУРИЗЪМ
Гл. ас. д-р Павлин Павлов 545

БАРИЕРИ ПРЕД ОТВОРЕНИТЕ ИНОВАЦИИ В МАЛКИТЕ И СРЕДНИТЕ ПРЕДПРИЯТИЯ
Докт. Виктор Маринов 551

HUMAN RESOURCES IN THE AGE OF DIGITALIZATION
PhD Student Denitsa Gharkova-Zaharieva 557

КОНЦЕПТУАЛНА РАМКА НА ЕНЕРГИЙНАТА СИГУРНОСТ

Проф. д-р Андрей Захариев[1]
Докт. Илиан Илчев[2]

Резюме: *Обект на изследване в доклада е енергийната сигурност, а предмет – елементите, измеренията, рисковете и заплахите пред енергийната сигурност. Целта на доклада е да изследва на концептуално ниво енергийната сигурност не само от позицията на нейното количествено и ценово измерение, но и като специфична категория, отразяваща конкретни фактори в сектори електроенергия, газоснабдяване, нефтодобив и възобновяеми енергийни източници. В резултат е развита концептуална рамка за обосновка на изследвания в областта на енергийната сигурност на национално и международно ниво.*

Ключови думи: *енергийна сигурност, енергийна ценова достъпност, енергийни рискове, заплахи пред енергийната сигурност*
JEL: N70, Q40, Q48, Q49
DOI: https://doi.org/10.58861/tae.pcesetfc.2024.2

CONCEPTUAL FRAMEWORK OF ENERGY SECURITY

Prof. Dr. Andrey Zahariev
PhD Student Iliyan Ilchev

Abstract: *The object of research in the report is energy security, and the subject - the elements, dimensions, risks and threats to energy security. The purpose of the report is to explore at a conceptual level energy security not only from the standpoint of its quantitative and price dimension, but also as a specific category reflecting specific factors in the electricity, gas supply, oil production and renewable energy sectors. As a result, a conceptual framework has been developed. to justify research in the field of energy security at the national and international level.*

Key words*: energy security, energy affordability, energy risks, threats to energy security*
JEL: N70, Q40, Q48, Q49
DOI: https://doi.org/10.58861/tae.pcesetfc.2024.2

[1] a.zahariev@uni-svishtov.bg, СА „Д. А. Ценов“, катедра „Финанси и кредит“.
[2] d010224333@uni-svishtov.bg, СА „Д. А. Ценов“, катедра „Финанси и кредит“.

1. Въведение

В съвременната динамична геополитическа среда енергийната сигурност придобива фундаментално значение за националната и международната сигурност. Непрекъснато еволюиращите предизвикателства пред Европейския съюз в енергийната сфера извеждат на преден план необходимостта от задълбочено изследване на проектното осигуряване на енергийната сигурност чрез целенасочени инвестиции в енергийна инфраструктура, междусистемна свързаност и диверсифициране доставки.

Обект на изследване в доклада е енергийната сигурност, а предмет – елементите, измеренията, рисковете и заплахите пред енергийната сигурност. Целта на доклада е да изследва на концептуално ниво енергийната сигурност не само от позицията на нейното количествено и ценово измерение, но и като специфична категория, отразяваща конкретни фактори в сектори електроенергия, газоснабдяване, нефтодобив и възобновяеми енергийни източници. За постигането на тази цел са формулирани следните изследователски задачи: да се изследва енергийна сигурност като понятие и съставяни елементи; да се дебатират измеренията на енергийната сигурност както по времеви критерии, така и на териториален признак; да се групират рисковете и заплахите на пред енергийна сигурност в техния икономически и геополитически контекст.

2. Дефиниции и елементи на енергийната сигурност

Енергийната сигурност представлява комплексно и многоаспектно понятие, което през последните десетилетия търпи съществена еволюция в своето съдържание и обхват. В съвременния научен дискурс съществуват множество дефиниции, които отразяват различни гледни точки и подходи към концептуализацията на енергийната сигурност. Международната енергийна агенция (IEA) дефинира енергийната сигурност като „непрекъснатата наличност на енергийни източници на достъпна цена“ (IEA, 2024). Тази базова дефиниция, макар и широко използвана, не отразява пълната комплексност на съвременните енергийни системи и предизвикателствата пред тяхната сигурност.

В други изследвания се предлага по-обхватна дефиниция (Ma, Silva, Belhomme, Kirschen, & Ochoa, 2013), определяйки енергийната сигурност като „ниска уязвимост на жизненоважни енергийни системи“. Тази дефиниция въвежда концепцията за системна устойчивост и подчертава необходимостта от защита на критичната енергийна инфраструктура. Постигането на тази ниска уязвимост преминава през поддържането и ресурсното обезпечаване на енергийния баланс (Millard & Quadrelli, 2017) на регионално, национално и международно ниво.

Концепцията за енергийна сигурност се изгражда върху взаимосвързана система от основополагащи елементи, които формират нейната комплексна същност. В основата на тази система стои физическата достъпност

на енергийните ресурси, която се характеризира с осигуряването на стабилни и надеждни енергийни доставки чрез добре развита инфраструктурна мрежа. Същественото значение на физическата достъпност се допълва от необходимостта за диверсификация (Проданов, 2020) на енергийните източници, което гарантира устойчивост на системата при възникване на кризисни ситуации.

Икономическата достъпност (Zahariev, et al., 2023) в съвременната дигитална ера представлява друг фундаментален аспект на енергийната сигурност. Тя се проявява чрез поддържането на стабилни и прогнозируеми цени на енергийните ресурси. Това е тясно свързано с осигуряването на конкурентна среда на енергийните пазари и създаването на благоприятни условия за привличане на инвестиции в енергийния сектор. Инвестиционната обезпеченост играе ключова роля за дългосрочното развитие и модернизация на енергийната инфраструктура (Smith, 2022).

Технологичната надеждност формира третия основен стълб на енергийната сигурност, като акцентира върху качеството и непрекъснатостта на енергийните доставки. Този елемент включва поддържането на висока технологична ефективност на енергийните системи и осигуряването на достатъчни резервни мощности за посрещане на върхови натоварвания или извънредни ситуации. Технологичната надеждност е пряко свързана с капацитета на енергийната система да функционира стабилно и ефективно при различни експлоатационни условия.

Геополитическата устойчивост (Zahariev, et al., 2023) допълва архитектурата на енергийната сигурност, като отразява значението на политическата стабилност и международното сътрудничество в енергийния сектор. Този елемент се реализира чрез активна енергийна дипломация, която способства за изграждането на стратегически партньорства и осигурява защита на националните интереси в глобалния енергиен контекст. Международното сътрудничество (Brusarski, Zahariev, & Manliev, 2024) в енергийната сфера създава предпоставки за реализация на мащабни инфраструктурни проекти и споделяне на добри практики между държавите.

Взаимовръзката между тези четири основни елемента създава комплексна и динамична система, която определя способността на държавите да гарантират своята енергийна сигурност в дългосрочен план. Балансираното развитие на всички елементи е от критично значение за изграждането на устойчива енергийна система, способна да отговори на съвременните предизвикателства и да осигури стабилно енергийно бъдеще.

3. Измерения на енергийната сигурност

Съвременното разбиране за енергийната сигурност включва множество измерения, които могат да бъдат анализирани през призмата на различни теоретични подходи. Краткосрочната енергийна сигурност фокусира вниманието върху способността на енергийната система да реагира на

внезапни промени в баланса между търсене и предлагане. Приоритет в редица изследвания (Creti & Fabra, 2007) е значението на оперативната гъвкавост и наличието на резервни мощности за поддържане на краткосрочната енергийна сигурност. Дългосрочната енергийна сигурност е свързана със своевременното инвестиране в развитието на енергийната инфраструктура в съответствие с икономическите процеси и екологичните изисквания. Необходимостта от дългосрочно планиране и стратегическо развитие на енергийните системи е от съществена важност.

Локалното измерение на енергийната сигурност се отнася до способността на отделните региони и общности да осигурят надеждно енергийно снабдяване. Тази способност се моделира чрез разнообразни техники, вкл. чрез самообучаващи се машини и аналитични модели от висок клас (Zahariev, 2022). Това включва развитието на локални енергийни мрежи и диверсификация на локалните енергийни източници. Националното измерение обхваща политиките и мерките на държавно ниво за гарантиране на енергийната сигурност, което подлежи на разнообразни анализи и изследвания за ролята на националните енергийни стратегии и регулаторни механизми.

Международното измерение разглежда енергийната сигурност в контекста на глобалните енергийни пазари и геополитическите отношения. Особено значение придобиват международните енергийни коридори и трансграничната енергийна инфраструктура. Различните енергийни сектори имат специфични характеристики по отношение на сигурността. Така например електроенергийния сектор изисква балансиране в реално време. От своя страна газов сектор е силно зависим от дългосрочната инфраструктура и капацитета за пренос и складиране. Нефтеният сектор се отличава със силна ценова волатилност и понася значимо влияние на глобалните пазари. Тази волатилност се усилва от ефекта на валутно-курсовите колебания риск (Zahariev & Kostov, 2016). Секторът на възобновяемите източници е поставен в зависимост от природните условия, като соларните системи имат и своето обективно ограничение, поради влиянието на продължителността на денонощната експозиция на земята спрямо слънцето.

4. Рискове и заплахи пред енергийната сигурност

Анализът на рисковете и заплахите пред енергийната сигурност разкрива комплексна картина от взаимосвързани предизвикателства, чието разбиране е фундаментално за разработването на ефективни защитни механизми (Zarkova, Kostov, Angelov, Pavlov, & Zahariev, 2023). Техническите рискове заемат централно място в тази система, проявявайки се най-вече чрез инфраструктурни повреди и аварии, породени от физическото остаряване на съоръженията, технологични дефекти или въздействието на природни бедствия. Тези рискове се усложняват допълнително от системните проблеми, включващи претоварване на мрежите, възникване на

дисбаланси и потенциални каскадни ефекти, които могат да засегнат цялостното функциониране на енергийната система.

Икономическите рискове (Pavlov & Kostov, 2023)представляват друго значимо измерение на заплахите пред енергийната сигурност, проявяващо се предимно чрез ценовата волатилност на енергийните пазари (Panapakidis & Dagoumas, 2016), възможностите за пазарни манипулации и съществуващите валутни рискове. Тези предизвикателства се задълбочават от инвестиционните рискове (Проданов, 2020), свързани с недостатъчното финансиране на сектора, забавянето на ключови проекти и наличието на различни финансови ограничения, които възпрепятстват развитието на енергийната инфраструктура.

Геополитическите рискове формират особено чувствителна категория, обхващаща международните конфликти, санкционните режими и политическата нестабилност в ключови региони (Радков & Захариев, 2021). Тези рискове са тясно свързани с трансгранични заплахи, включващи възможности за прекъсване на доставките, възникване на трансгранични спорове и ескалация на регионални конфликти, които могат да застрашат сигурността на енергийните доставки.

Екологичните и климатични рискове придобиват все по-голямо значение в съвременния контекст, като се проявяват чрез зачестяващите екстремни метеорологични явления, промените в достъпността на ресурсите и тяхното въздействие върху енергийната инфраструктура. Същевременно, нарастващите екологични ограничения, свързани с емисионните регулации, по-строгите екологични стандарти и засилващата се обществена съпротива срещу определени енергийни проекти, създават допълнителни предизвикателства пред сектора. След пандемията от Covid-19 и Европейската зелена сделка множество сектори демонстрират успешно приспособяване, започвайки от образованието (Zahariev, Simeonov, & Todorova, 2023), през публичния сектор на икономиката, до автомобилостроенето. Войната в Украйна обаче акселерира факторите за ускорени реформи в енергийната сфера, която промяна доведе до радикален нов облик в сектора на газоснабдяването в страните от ЕС.

Ефективното управление на тези многоизмерни рискове изисква прилагането на интегриран подход, съчетаващ различни превантивни мерки. Диверсификацията на енергийните източници, систематичната модернизация на инфраструктурата и изграждането на адекватни резервни мощности представляват ключови елементи от превантивната стратегия (Zarkova, Kostov, Angelov, Pavlov, & Zahariev, 2023). Тези мерки се допълват от реактивни механизми, включващи детайлно кризисно планиране , разработване на ефективни аварийни процедури и осигуряване на международна координация при извънредни ситуации.

Стратегическите инициативи за противодействие на рисковете се фо-

кусират върху задълбочаване на международното сътрудничество, насърчаване на технологичните иновации и провеждане на необходимите регулаторни реформи. Този комплексен подход към управлението на рисковете създава предпоставки за изграждане на по-устойчива и адаптивна енергийна система, способна да посрещне предизвикателствата на съвременната динамична среда.

6. Заключение

В заключение може да се отбележи, че концептуалната рамка на енергийната сигурност продължава да се развива, отразявайки динамичните промени в глобалната енергийна система. Съвременното разбиране за енергийна сигурност надхвърля традиционните аспекти на физическата достъпност и ценовата стабилност, включвайки нови измерения като екологична устойчивост, технологична иновация и социална справедливост.

Бъдещите изследвания в областта следва да се фокусират върху разработване на по-прецизни методи за оценка на енергийната сигурност, анализ на взаимовръзките между различните измерения на енергийната сигурност, проучване на въздействието на новите технологии върху енергийната сигурност, както и оценка на ефективността на различните политически инструменти за повишаване на енергийната сигурност[3].

Използвани източници

Brusarski, R., Zahariev, A., & Manliev, G. (2024). *Introduction to Finance (Financial Theory).* Svishtov: Tsenov Academic Publishing House.

Creti, A., & Fabra, N. (2007). Supply security and short-run capacity markets for electricity. *Energy Economics, 29*(2), 259-276. doi:https://doi.org/10.1016/j.eneco.2006.04.007

IEA. (1 10 2024 r.). *Energy security in energy transitions.* Извлечено от International Energy Agency: https://bit.ly/3Cg5r9V

Ma, J., Silva, J., Belhomme, R., Kirschen, D., & Ochoa, L. (2013). Evaluating and Planning Flexibility in Sustainable Power Systems. *IEEE Transactions on Sustainable Energy, 4*(1), 200-209. doi:10.1109/TSTE.2012.2212471

Millard, D., & Quadrelli, R. (4 September 2017 r.). *Understanding and using the Energy Balance*. Извлечено от Iea: https://www.iea.org/commentaries/understanding-and-using-the-energy-balance

Panapakidis, I., & Dagoumas, A. (2016). Day-ahead electricity price forecasting via the application of artificial neural network based models. *Applied Energy, 172*, 132-151. doi:https://doi.org/10.1016/j.apenergy.2016.03.089

Pavlov, T., & Kostov, D. (2023). Effects of financial transfers on redistribution and risk sharing within the EU and the Euro Area. *International Journal of Innovative Research and Scientific Studies, 6*(4), 795-803. doi:https://doi.org/10.53894/ijirss.v6i4.1981

Smith, J. (2022). Infrastructure Development and Modal Split in Southeast Europe. *Transport Policy, 118*, 24-46.

Zahariev, A. (2022). *Financial Analysis.* Svishtov: AI "Tsenov". Извлечено от https://www.researchgate.net/publication/365793801

[3] Заб. Принос на авторите: Концептуализация, резюме и заключение – проф. д-р Андрей Захариев; Въведение, основно изложение и библиография: докт. Илиян Илчев.

Zahariev, A., & Kostov, D. (2016). The price of crude oil as a factor for USD volatility. *EKONOMIKA I ORHANIZATSIIA UPRAVLINNIA, 21*(1), 15-23. doi:http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2915435

Zahariev, A., Ivanova, P., Zaharieva, G., Slaveva, K., Mihaylova, M., & Todorova, T. (2023). Interplay between CSR and the Digitalisation of Bulgarian Financial Enterprises: HRM Approach and Pandemic Evidence. *Journal of Risk and Financial Management, 16*(9), 385. doi:https://doi.org/10.3390/jrfm16090385

Zahariev, A., Simeonov, S., & Todorova, T. (2023). From STEM to BEST: two standards, one goal. *Strategies for Policy in Science and Education, 31*(4s), 89-100. doi:https://doi.org/10.53656/str2023-4s-7-fro

Zarkova, S., Kostov, D., Angelov, P., Pavlov, T., & Zahariev, A. (2023). Machine Learning Algorithm for Mid-Term Projection of the EU Member States' Indebtedness. *Risks, 11*(4), 71. doi:http://dx.doi.org/10.3390/risks11040071

Проданов, С. (2020). *Инвестиции и инвестиционни решения: методика-приложни аспекти* (Том 142). Свищов: Библиотека "Стопански свят".

Радков, Р., & Захариев, А. (2021). *Международни финанси.* Свищов: АИ "Ценов". Извлечено от www.researchgate.net/publication/349645262